

Anna Murawska

Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy

SYTUACJA FINANSOWA WIEJSKICH GOSPODARSTW DOMOWYCH W ASPEKTCIE ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

THE FINANCIAL SITUATION OF RURAL HOUSEHOLDS IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Słowa kluczowe: dochody, obszary wiejskie, gospodarstwo domowe, współczynnik Giniego, zrównoważony rozwój

Key words: income, rural areas, household, Gini coefficient, sustainable development

Abstrakt. Celem badań było przedstawienie sytuacji finansowej w wiejskich gospodarstwach domowych w aspekcie zrównoważonego rozwoju. Dokonano analizy wybranych wskaźników charakteryzujących sytuację finansową gospodarstw, w szczególności poziomu dochodów, współczynnika Giniego, a także subiektywnej oceny sytuacji materialnej. Zaprezentowano dynamikę zachodzących zmian w latach 2003-2012. Sytuacja dochodowa w wiejskich gospodarstwach domowych dynamicznie poprawia się, jednak w dalszym ciągu występują znaczne dysproporcje regionalne.

Wstęp

Od początku XXI wieku w Polsce obserwuje się rozwój działań na rzecz zrównoważonego rozwoju, a tematyka zrównoważonego rozwoju podejmowana była w licznych pracach naukowych [Michaliszyn 2012]. Strategia zrównoważonego rozwoju Unii Europejskiej (UE) powstała w 2001 r., a następnie została odnowiona w czerwcu 2006 r. Naczelnym jej celem jest „określenie i rozwój działań, dzięki którym UE będzie mogła zapewnić obecnym i przyszłym pokoleniom stały wzrost jakości życia przez tworzenie społeczności opartych na zasadach zrównoważonego rozwoju, tj. społeczności wydajnie gospodarujących zasobami i z nich korzystających, czerpiących z potencjału gospodarki w zakresie innowacji ekologicznych i społecznych, a przez to zapewniających dobrobyt, ochronę środowiska naturalnego i spójność społeczną” [Wskaźniki zrównoważonego.... 2011]. Wpływ zrównoważonego rozwoju na wzrost jakości życia podkreślali już w swojej definicji Bergh i Nijkamp [1991]. Według ich rozważań rozwój zrównoważony istnieje wówczas, gdy „dynamika aktywności ekonomicznej, ludzkie postawy i wielkość ludzkiej populacji są takie, że każdemu człowiekowi zapewniona zostaje odpowiednia jakość życia, a wszystkie aspekty tego rozwoju są zabezpieczone długookresowo przez dostępność zasobów naturalnych, ekosystemów i systemów podtrzymujących życie”. Zatem biorąc to pod uwagę, zrównoważony rozwój utrzymuje jakość życia na poziomie na jaki pozwala obecny rozwój społeczno-gospodarczy, zaspokaja podstawowe potrzeby wszystkich ludzi i w konsekwencji prowadzi do zwiększenia spójności społecznej, zmniejszenia rozwarstwienia społecznego, wyrównania szans, przeciwdziałania marginalizacji i dyskryminacji, a także podnoszenia jakości środowiska naturalnego, m.in. poprzez ograniczenie szkodliwego wpływu produkcji i konsumpcji na stan środowiska i ochronę zasobów przyrodniczych.

Podczas badania jakości życia i zrównoważonego rozwoju uwzględnia się wiele dziedzin, takich jak demografia, aspekty społeczne, aspekty ekonomiczne, zaangażowanie i aktywność obywatelską, edukację i wykształcenie, środowisko, podróże i transport, społeczeństwo informacyjne oraz kulturę i rekreację [Kronenberg, Bergier 2010]. Szczególne znaczenie dla zrównoważonego rozwoju mają aspekty ekonomiczne, takie jak rynek pracy, aktywność gospodarza oraz zróżnicowanie dochodów i ubóstwo¹.

¹ Polska przyjęła w 2000 r. Deklarację Milenijną, co oznacza zobowiązanie naszego kraju do podjęcia wysiłku, aby wyznaczone cele deklaracji zostały zrealizowane do 2015 r., a jednym z nich jest zmniejszenie liczby osób żyjących w ubóstwie. Na podstawie [Milenijne cele rozwoju, www.unic.un.org.pl].

Rozwarstwienie dochodów w miejskich i wiejskich gospodarstwach domowych jest jednym z kluczowych problemów zrównoważonego rozwoju. Określa bowiem zakres w jakim z istniejącego zasobu dóbr korzystają poszczególni członkowie społeczeństwa i ich rodziny oraz stopień, w jakim wzrost tego zasobu wpływa na społeczny dobrobyt [Szopa, Leszczyńska 2004]. Według Sena [1973, 2000] analiza poziomu dochodów i wydatków, a zatem sytuacji finansowej gospodarstw domowych jest dobrym miernikiem efektywności gospodarczej, lecz nie uwzględnia społecznego wymiaru badanego zjawiska. Sen założył, że ta sama kwota pieniędzy jest spożytkowana bardziej efektywnie, jeżeli rozdzielona jest bardziej równomiernie między członków zbiorowości i zaproponował, aby miarą dobrobytu społecznego była funkcja rosnąca ze względu na średni poziom dochodów i malejąca ze względu na wartość miernika nierówności.

Material i metodyka badań

Celem badań było ukazanie sytuacji finansowej wiejskich gospodarstw domowych na tle gospodarstw domowych ogółem i zlokalizowanych w miastach. Na podstawie analizy sytuacji finansowej starano się sprawdzić, czy w ostatnich latach były realizowane główne cele i wyzwania strategii zrównoważonego rozwoju, zwłaszcza w zakresie dobrobytu gospodarczego i spójności społecznej. Dokonano analizy sytuacji finansowej według grup społeczno-ekonomicznych, klasy miejscowości zamieszkania oraz województw. Uwzględniając założenia Sena, sytuacja finansowa ludności zamieszkałej na obszarach wiejskich w Polsce została przedstawiona przez analizę uzyskiwanych dochodów, a zakres przestrzennego zróżnicowania za pomocą współczynnika Giniego². Dodatkowo przedstawiono subiektywną ocenę sytuacji materialnej w opinii mieszkańców wsi. Zakres czasowy badań obejmował lata 2003-2012. Podzielono go na trzy okresy: 2004-2006 – pierwsze lata transformacji po wejściu Polski do UE, lata 2007-2009 – pierwsze lata światowego kryzysu gospodarczego na świecie; 2010-2012 – pierwsze lata kryzysu gospodarczego w Polsce. W przypadku niektórych wskaźników nie można było uwzględnić danych liczbowych ze wszystkich lat z uwagi na brak gromadzenia lub udostępnienia danych. Źródłem przedstawionych informacji były opracowania statystyczne GUS. Posłużono się metoda opisową i porównawczą, obliczono wskaźniki struktury, natężenia i dynamiki.

Wyniki badań

Sytuacja finansowa, która wyznacza stopień zaspokojenia potrzeb konsumpcyjnych w gospodarstwach domowych jest jednym z podstawowych mierników poziomu i jakości życia. Poziom sytuacji finansowej jest pochodną procesów gospodarczych, których celem jest podniesienie stopy życiowej jednostki, gospodarstwa domowego i społeczeństwa [Ratyński 2003]. Dochód jest jednym z czynników oddziałujących z największą siłą na poziom konsumpcji, ponieważ wpływając na sytuację finansową i materialną gospodarstwa domowego, warunkuje możliwości konsumpcyjne [Żelazna i in. 2002].

Średni miesięczny dochód rozporządzalny w gospodarstwach domowych przypadający na 1 osobę w ostatnim dziesięcioleciu dynamicznie wzrastał. Jak wynika z badań budżetów gospodarstw domowych, w 2003 r. dochód przypadający na jedną osobę w gospodarstwie domowym ogółem wynosił 680,50 zł, a w 2012 r. wzrósł o 87,9%, do poziomu 1278,43 zł. Rok przed wejściem Polski do UE dochód na 1 osobę w rodzinie rolników był na poziomie 474,31 zł, a przez ostatnie dziesięciolecie wzrósł o 130,13% do poziomu 1091,55 zł. Pomimo poprawy sytuacji finansowej mieszkańców obszarów wiejskich, w 2012 r. dochody wiejskich gospodarstw domowych i tak były niższe niż gospodarstw domowych w miastach, a nawet rolników i w 2012 r. na 1 osobę przypadał dochód na poziomie 1027,63 zł. Dystans w zakresie sytuacji finansowej pomiędzy gospodarstwami wiejskimi i miejskimi utrzymuje się. W 2012 r. dochód rozporządzalny przypadający na 1 osobę zamieszkałą w miastach był o 12 p.p. większy w porównaniu do dochodów ogółem, przeciwnie zaś

² Współczynnik Giniego to miara nierówności rozkładu dochodów, przybiera wartość pomiędzy „0” a „1”. Współczynnik ten osiąga wartość „0” (rozkład jednorodny), gdy wszystkie osoby mają ten sam dochód, natomiast wartość „1”, gdy wszystkie osoby, poza jedną, mają dochód zerowy. Im wyższa jest wartość wskaźnika, tym większy jest stopień koncentracji dochodów i większe jest ich zróżnicowanie [*Budżety gospodarstw...* 2013].

w gospodarstwach domowych rolników – o 15 p.p., a w gospodarstwach domowych na wsiach aż o 20 p.p. mniejszy niż średni dochód w Polsce (tab. 1).

W pierwszych latach po wejściu do UE dochody gospodarstw domowych dynamicznie wzrastały, przy czym w gospodarstwach domowych rolników wzrosły niemal o jedną trzecią. W 2007 r. rozpoczął się ogólnoswiatowy kryzys gospodarczy, jednak w pierwszych latach w polskich gospodarstwach domowych nie było widać skutków jego istnienia, co potwierdzają obliczone wskaźniki dynamiki. W latach 2007-2009 zarówno w wiejskich, jak i miejskich gospodarstwach domowych nastąpił wzrost dochodów o 20 p.p. Jedynie w gospodarstwach domowych rolników sytuacja finansowa nie poprawiała się tak dynamicznie jak w pierwszych latach po wejściu do UE. Dopiero w kolejnych latach (2010-2012) można zaobserwować dotarcie skutków kryzysu gospodarczego do Polski [Gutkowska, Murawska 2013], przejawiające się wyhamowaniem dynamiki wzrostu poziomu dochodów w gospodarstwach domowych, co spowodowane było coraz większym bezrobociem oraz niższymi wynagrodzeniami. W latach 2010-2012 dochody zarówno w wiejskich, jak i miejskich gospodarstwach domowych wzrosły zaledwie o 7 p.p. (tab. 2).

Po kilkudziesięciu latach przemian nasila się dyskusja nad skalą różnicowań dochodowych, rozpatrywanych w kontekście analizy przyczynowej [Szopa, Leszczyńska 2004], a zwłaszcza w aspekcie zrównoważonego rozwoju i jego roli dla wzrostu poziomu i jakości życia. Powyższe analizy wykazały, że przemiany zachodzące w polskiej gospodarce znajdują szerokie odzwierciedlenie w sytuacji dochodowej miejskich i wiejskich gospo-

Tabela 1. Średni miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych w latach 2003-2012

Table 1. Average monthly income per one person in the household in the years 2003-2012

Wyszczególnienie/ Specification	Dochód miesięczny [zł]/ Monthly income [PLN]			
	ogółem/ total	miasto/ town	wieś/rural areas	rolnicy/ farmers
2003	680,5	b.d.	b.d.	474,31
2004	735,4	b.d.	b.d.	541
2005	761,46	b.d.	b.d.	606,17
2006	834,68	943,9	659,29	689,75
2007	928,87	1043,71	744,44	846,76
2008	1045,52	1176,11	835,85	887,35
2009	1114,49	1254,82	889,18	884,01
2010	1192,82	1342,11	953,13	1024,53
2011	1226,95	1383,55	975,25	983,88
2012	1278,43	1439,54	1027,63	1091,55
Relacja do dochodu ogółem w 2012 r./ Relation to the total income in 2012	-	112,6	80,38	85,38

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Budżety gospodarstw... 2003-2012, Roczniki statystyczne... za lata 2003-2012]

Source: own calculations based on podstawie [Budżety gospodarstw... 2003-2012, Roczniki statystyczne... za lata 2003-2012]

Tabela 2. Wskaźniki dynamiki obliczone dla dochodu rozporządzalnego na 1 osobę w gospodarstwach domowych w latach 2003-2012

Table 2. Dynamic indexes calculated for disposable income for one person in the household in the years 2003-2012

Wyszczególnienie/ Specification	Wskaźniki dynamiki [zł]/ Dynamic indexes [PLN]			
	ogółem/ total	miasto/ town	wieś/rural areas	rolnicy/ farmers
2004 (2003=100)	108,07	b.d.	b.d.	114,06
2005 (2004=100)	103,54	b.d.	b.d.	112,05
2006 (2005=100)	109,62	b.d.	b.d.	113,79
2007 (2006=100)	111,28	110,57	112,92	122,76
2008 (2007=100)	112,56	112,69	112,28	104,79
2009 (2008=100)	106,6	106,69	106,38	99,62
2010 (2009=100)	107,03	106,96	107,19	115,9
2011 (2010=100)	102,86	103,09	102,32	96,03
2012 (2011=100)	104,2	104,05	105,37	110,94
2006 (2004=100)	113,5	b.d.	b.d.	127,5
2009 (2007=100)	119,98	120,23	119,44	104,4
2012 (2010=100)	107,18	107,26	107,82	106,54
2012 (2003=100)	187,87	-	-	230,13

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

darstw domowych. Podkreślić należy, że czynników kształtujących dochody i ich nierówności jest bardzo wiele. Poza tym, nie wpływają one na sytuację dochodową autonomicznie, lecz w ramach zespołu cech, zmiennego co do siły i kierunku oddziaływania, w zależności od czasu i przestrzeni.

Wartości indeksów Giniego obliczone dla polskich gospodarstw domowych wskazują nierównomierność rozkładu dochodów. Przyczyny zróżnicowanej sytuacji finansowej w gospodarstwach domowych są różne, a w głównej mierze zależą od wykonywanego zawodu, miejsca zamieszkania, wielkości rodziny i poziomu wykształcenia. Współczynnik Giniego obliczony dla gospodarstw domowych ogółem w Polsce w ostatnim dziesięcioleciu (lata 2003-2012) utrzymywał się na podobnym poziomie ($\approx 0,34$), co oznacza, że nierówności dochodowe nie zmieniały się. Jednakże istotne różnice oraz wyraźne tendencje można zaobserwować w zależności od analizowanej grupy społeczno-ekonomicznej lub miejsca zamieszkania. Najmniejsze rozpiętości dochodowe występują w gospodarstwach domowych emerytów i rencistów (odpowiednio w 2012 r. 0,242 i 0,279) oraz w miastach (0,317), z kolei na drugim biegunie znajdują się gospodarstwa domowe rolników o wskaźniku Giniego na poziomie 0,559 oraz pracujących na własny rachunek (0,382) i zlokalizowane na obszarach wiejskich (0,343) (rys. 1).

Przeprowadzone analizy wykazały, że w latach 2003-2012 nastąpił wzrost nierówności dochodów w gospodarstwach domowych rolników (o 18,1 p.p.) oraz na obszarach wiejskich (o 5,3 p.p.). Można również zaobserwować pewne tendencje w trzech analizowanych okresach czasowych w ostatnim dziesięcioleciu. W latach 2004-2006 wzrosły nierówności dochodowe tylko w gospodarstwach domowych z osobami pracującymi na własny rachunek, a także nieznacznie w gospodarstwach domowych rolników (o 1 p.p.) i na obszarach wiejskich (o 0,3 p.p.). W latach 2007-2009 dysproporcje pogłębiły się tylko w gospodarstwach domowych emerytów – o 2 p.p. (tab. 3).

Podczas gdy w pierwszych latach światowego kryzysu gospodarczego nierówności dochodowe na obszarach wiejskich, zwłaszcza w gospodarstwach domowych rolników, malały, to w latach 2010-2012

Tabela 3. Współczynnik Giniego w gospodarstwach domowych w Polsce w latach 2003-2012 oraz wskaźniki dynamiki
Table 3. The Gini coefficient in households in Poland in the years 2003-2012 and dynamic indexes

Wyszczególnienie/ Specification	Polska/ Poland	Gospodarstwa domowe/Households					Miasta/ Urban	Wieś/ Rural
		pracowników/ employees	rolników/ farmers	pracujących na własny rachunek/the selfemployed	emerytów/ retirees	rencistów/ pensioners		
2003	0,343	0,364	0,473	0,408	0,252	0,282	0,330	0,326
2004	0,344	0,371	0,491	0,403	0,243	0,290	0,331	0,330
2005	0,345	0,371	0,497	0,397	0,241	0,281	0,333	0,336
2006	0,340	0,358	0,496	0,415	0,245	0,283	0,329	0,331
2007	0,340	0,352	0,548	0,413	0,236	0,289	0,325	0,341
2008	0,339	0,340	0,572	0,387	0,242	0,294	0,315	0,343
2009	0,336	0,343	0,536	0,378	0,241	0,287	0,312	0,338
2010	0,342	0,347	0,533	0,375	0,249	0,291	0,323	0,339
2011	0,338	0,346	0,539	0,373	0,244	0,292	0,317	0,337
2012	0,338	0,343	0,559	0,382	0,242	0,279	0,317	0,343
Is* 2006 (2004=100)	98,8	96,6	101,0	103,1	100,7	97,8	99,3	100,3
Is 2009 (2007=100)	98,8	97,4	97,8	91,7	102,0	99,4	96,0	99,1
Is 2012 (2010=100)	98,7	98,8	104,9	101,9	97,0	96,0	98,2	101,2
Is 2012 (2003=100)	98,5	94,3	118,1	93,7	96,1	98,8	96,1	105,3

* I_s – wskaźnik dynamiki/ I_s – dynamic index

Źródło: jak w tab. 1

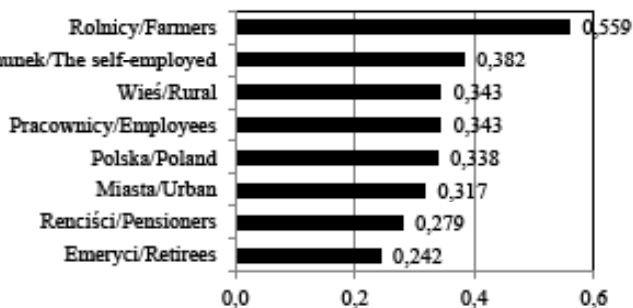
Source: see tab. 1

Rysunek 1. Współczynnik Giniego w gospodarstwach domowych w Polsce w 2012 r.

Figure 1. Gini coefficient in the household in Poland in 2012

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

wartość wskaźnika Giniego znowu wzrosła, tym samym pogłębiając dysproporcje w sytuacji finansowej w porównaniu do gospodarstw domowych zlokalizowanych w miastach lub gospodarstw o innych źródłach dochodów niż pochodzących z prowadzenia gospodarstwa rolnego (tab. 3).

Sytuacja finansowa gospodarstw domowych oraz występujące rozpiętości dochodowe znajdują swoje odzwierciedlenie w subiektywnej ocenie sytuacji materialnej rodzin zamieszkałych

Tabela 4. Subiektywna ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych w Polsce w 2012 r.

Table 4. Subjective assessment of the financial situation of households in Poland in 2012

Wyszczególnienie/ Specification	Ogółem/ Total	Miasto/ Town	Wieś/ Rural	Rolnicy/ Farmers
	ocena/value			
Bardzo dobra/Very good	2	2,5	1	0,8
Raczej dobra/Rather good	20,4	22,1	16,9	20,5
Przeciętna/Average	56,6	55,1	59,9	65,5
Raczej zła/Rather bad	14,4	13,6	16,1	10,3
Zła/Bad	6,5	6,7	6,1	3

Źródło: obliczenia własne na podstawie [Budżety gospodarstw... 2013]

Source: own calculations based on [Budżety gospodarstw... 2013]

Tabela 5. Bardzo dobra ocena sytuacji materialnej gospodarstw domowych w Polsce w 2010-2012 r.

Table 5. Very good assessment of the situation of households in Poland in 2010-2012

Wyszczególnienie/ Specification	Ogółem/ Total	Miasto/ Town	Wieś/ Rural	Rolnicy/ Farmers
	ocena/value			
2010	2,7	3,3	1,5	0,8
2011	2,2	2,7	1,2	1,2
2012	2	2,5	1	0,8

Źródło: jak w tab. 4

Source: see tab. 4

zarówno na obszarach wiejskich, jak i w miastach. Około 2% ogółu w 2012 r. oceniło swoją sytuację materialną jako bardzo dobrą, przy czym wśród mieszkańców wsi oraz rolników taka odpowiedź stanowiła zaledwie 1%. Dodatkowo mieszkańcy wsi najrzadziej oceniali swoją sytuację jako raczej dobrą (16,9%), a najczęściej jako raczej złą (16,1%) (tab. 4).

Wyniki analizy pokazują, że w miarę spadku dynamiki wzrostu dochodów w gospodarstwach domowych oraz w miarę wzrostu nierówności dochodowych w ostatnich latach (2010-2012), gdy w Polsce skutki kryzysu gospodarczego stały

ły się coraz bardziej odczuwalne, członkowie gospodarstw domowych zaczęły relatywnie rzadziej oceniać sytuację materialną jako bardzo dobrą, przy czym spadek komfortu w zakresie poziomu i jakości życia w ostatnich latach odczuwany był we wszystkich gospodarstwach zlokalizowanych w miastach, na obszarach wiejskich oraz przez rolników (tab. 5).

Podsumowanie i wnioski

Sytuacja finansowa w gospodarstwach domowych na obszarach wiejskich w ostatnim dziesięcioleciu (latach 2003-2012) poprawiła się, jednak nie do takiego stopnia, aby można było stwierdzić brak dysproporcji w poziomie i warunkach życia pomiędzy miejskimi i wiejskimi gospodarstwami domowymi. Porównując sytuację finansową w gospodarstwach domowych w miastach i na wsiach oraz należących do różnych grup społeczno-ekonomicznych należy podkreślić, że dynamika wzrostu

poziomu dochodów właśnie na obszarach wiejskich i rolników była najbardziej zauważalna. Jednak wiele do życzenia pozostawiają znaczne rozpiętości dochodowe na obszarach wiejskich, zwłaszcza w gospodarstwach domowych rolników, tym bardziej, że w ostatnich trzech latach (2010-2012) zaczęły wzrastać. W konsekwencji ograniczenia dochodowe oraz pogłębiające się nierówności społeczne mieszkańców wsi wpływają na coraz gorszą ocenę sytuacji materialnej, w jakiej egzystują.

W miarę postępów zmian zachodzących w miastach i na obszarach wiejskich pod względem takich społecznie znaczących cech, jak zamożność, styl życia i konsumpcji, wykształcenie i struktura społeczno-zawodowa, regiony te upodabniają się do siebie, społeczne dystanse zmniejszają się i przestają być istotne. Ta prawidłowość, którą obserwuje się w najbardziej rozwiniętych krajach Europy Zachodniej, nie jest jeszcze jednak udziałem Polski [Hałamska 2007]. Różnice między miastem i wsią w Polsce pozostają ciągle znaczne, a możliwe lub już istniejące konsekwencje społeczne i polityczne procesów społeczno-ekonomicznych generujących dysproporcje, zagrażają zrównoważonemu rozwojowi społecznemu i jakości życia ludności na odpowiednim i wyrównanym poziomie.

Literatura

- Budżety gospodarstw domowych. Informacje i opracowania statystyczne* za lata 2003-2012. 2004-2013: GUS, Warszawa.
- Gutkowska K., Murawska A. 2013: *Zmiany poziomu i struktury spożycia oraz wydatków konsumpcyjnych w gospodarstwach domowych w okresie kryzysu gospodarczego*, [w:] Z. Wyszowska, M. Gotowska (red.), *Poziom i jakość życia w dobie kryzysu*, Wydawnictwo Uczelniane UTP w Bydgoszczy, Bydgoszcz, 273-277.
- Hałamska M. 2007: *Regionalne różnicowanie rozwoju wsi*, [w:] G. Gorzelak (red.), *Polska regionalna i lokalna w świetle badań EUROREG-u*, Wydawnictwo naukowe SCHOLAR, Warszawa, 80.
- Kronenberg J., Bergier T. (red.). 2010: *Wyzwania zrównoważonego rozwoju w Polsce*, Fundacja Sendzimira, Kraków, 222.
- Michaliszyn B. 2012: *Strategie zrównoważonej konsumpcji w Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Białystok, 39.
- Milenijne cele rozwoju, www.unic.un.org.pl, dostęp 18.02.2014.
- Ratyński W. 2003: *Problemy i dylematy polityki społecznej w Polsce, Tom 1*, Difin, Warszawa, 309.
- Rocznik statystyczny województw* za lata 2003-2012. 2004-2013: GUS, Warszawa.
- Sen A.K. 1973: *On Economic inequality*, Clarendon Press, Oxford.
- Sen A.K. 2000: *Social Justice and Distribution of Income*, [w:] A.B. Atkinson, F. Bourguignon (red.), *Handbook of Income Distribution*, vol. 1, s. 59-85, Elsevier, Amsterdam.
- Szopa B., Leszczyńska M. 2004: *Zróżnicowanie i uwarunkowania sytuacji dochodowej gospodarstw domowych w relacji miasto-wieś*, [w:] M. Adamowicz (red.), *Wiejskie gospodarstwa domowe w obliczu problemów transformacji, integracji i globalizacji*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa, 70.
- Van der Bergh J.C.M.J., Nijakamp I. 1991: *Operationalizing sustainable developmen, dynamic ecological -economic*, *Ecological Economics*, nr 4, 11-33.
- Wskaźniki zrównoważonego rozwoju Polski*. 2011: GUS, US w Katowicach, Katowice, 7.
- Żelazna K., Kowalczyk I., Mikuta B. 2002: *Ekonomika konsumpcji – elementy teorii*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa, 109.

Summary

The article presents the financial situation of the rural households in the context of sustainable development. Analyzed selected indicators characterizing the financial situation of households, in particular, the level of income, the Gini coefficient, and the subjective evaluation of the living situation. The article presents the dynamics of change in the years 2003-2012. The income situation in rural households systematically improving, but still there are significant regional disparities.

Adres do korespondencji
dr inż. Anna Murawska
Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy
Katedra Ekonomii i Prawa Gospodarczego
ul. Fordońska 430, 85-790 Bydgoszcz, tel. (52) 340 88 70
e-mail: anna.murawska@utp.edu.pl